

Jarosław Wołkonowski

- ▶ Uniwersytet w Białymstoku – Filia UwB w Wilnie
(University of Białystok – Branch in Vilnius, Lithuania)
- ▶ e-mail: wolkonowski@uwb.edu.pl
- ▶ ORCID: 0000-0001-8152-4508

DOI: 10.15290/mhi.2024.23.02.09

TRUDNA DROGA DO POLSKO-LITEWSKIEGO TRAKTATU – PRÓBA PODSUMOWANIA

Abstrakt

Na początku lat dziewięćdziesiątych Rzeczpospolita Polska i na nowo odrodzona Republika Litewska znalazły się w nowej przestrzeni geopolitycznej. Do władzy w obu krajach doszły demokratyczne siły polityczne skłaniające się ku zachodniemu systemowi wartości. Oba państwa podjęły się wysiłku uregulowania stosunków polsko-litewskich. W jednym i drugim kraju rozlegały się głosy odwołujące się do oceny wydarzeń historycznych. Strona polska w nowej rzeczywistości wykreowała nowy polityczno-prawny model umów dwustronnych z sąsiednimi państwami autorstwa profesora Krzysztofa Skubiszewskiego, ministra spraw zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej pod nazwą Traktat o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy. Zawierał on już nowe europejskie rozwiązania w relacjach państwowych i europejskie normy prawne, również dla mniejszości narodowych, w tym przypadku dla polskiej i litewskiej zamieszkujących w obu krajach

Traktat polsko-litewski był ostatnim z tej grupy, został przyjęty 26 kwietnia 1994 roku w Wilnie. Zanim został podpisany przez ministrów spraw zagranicznych, prezydentów obu krajów i ratyfikowany przez parlamenty Republiki Litewskiej i Rzeczypospolitej Polskiej doszło do wielu przesileń i napięć w nowych relacjach polsko-litewskich. W roku 2024 mija 30 lat od podpisania tego Traktatu. Ta znacząca rocznica jest okazją, aby spojrzeć jeszcze raz na okoliczności wykreowania, negocjacji i sposobu przyjęcia Traktatu przez oba sąsiadujące kraje oraz dokonać bilansu realizacji zawartych w nim założeń.

Słowa kluczowe: Polska, Litwa, nowy porządek europejski, rozliczenia z historią, dwustronna umowa, mniejszości narodowe

THE DIFFICULT ROAD TO THE POLISH-LITHUANIAN TREATY – AN ATTEMPT AT A SUMMARY

Abstract

At the beginning of the 1990s, the Republic of Poland and the newly revived Republic of Lithuania found themselves in a new geopolitical space. Democratic post-political forces following the western value system came to power in both countries. Both countries made an effort to regulate the Polish-Lithuanian relations. In both countries, there were voices referring to the evaluation of historical events. In the new reality, the Polish side created a new political-legal model of bilateral agreements with neighbouring states by Prof. Krzysztof Skubiszewski, the Minister of the Foreign Affairs of the Republic of Poland, called the Treaty on Friendly Relations and Good-Neighbourly Cooperation. It already contained new European solutions in state relations, as well as European legal norms and for national minorities, in this case for the Polish and the Lithuanian living in both countries.

The Polish-Lithuanian Treaty was the last of this group, adopted on 26 April 1994 in Vilnius. Before it was signed by the Ministers of Foreign Affairs and the Presidents of the two countries and ratified by the parliaments of the Republic of Lithuania and the Republic of Poland, there were a number of shifts and tensions in the new Lithuanian-Polish relations. In 2024, it will be 30 years since this Treaty was signed. This significant anniversary is an opportunity to take a fresh look at the circumstances of the creation, negotiation and adoption of the Treaty by the two neighbouring countries, and to take stock of the implementation of its objectives.

Key words: Poland, Lithuania, a new European order, settling accounts with history, bilateral agreement, national minorities

1. Wstęp

Polska pierwsza dokonała transformacji polityczno-gospodarczej w Europie Środkowej i wywalczyła pełną suwerenność – w wyborach 5 czerwca 1989 roku wygrała „Solidarność”. Litwa podążała podobną drogą, ale miała utrudniony start – była republiką sowiecką. 24 lutego 1990 roku na Litwie odbyły się wybory do sowieckiej Rady Najwyższej, w których wygrali kandydaci popierani przez Sąjūdis (litewski

odpowiednik „Solidarności”). Jej kandydaci, występujący w różnych partiach, zdobyli 91 mandatów z 133 ogółu. Wybory uzupełniające trwały do 10 marca (nie wybrano w 6 okręgach), zaś 11 marca 1990 roku odbyło się pierwsze posiedzenie, na którym został przyjęty Akt Przywrócenia Państwa Litewskiego – widnieją na nim 124 podpisy sygnatariuszy, w tym 4 Polaków. Druga część frakcji polskiej – 6 postów powstrzymała się, brakujące 3 podpisy złożyli deputowani, którzy byli w Moskwie¹. Akt ten był wzorowany na rozwiązaniach politycznych Republiki Litewskiej z lat 1918–1940².

2. Pierwsze państwowe relacje Polski i Litwy

13 marca 1990 roku rząd Polski przyjął oświadczenie „W sprawie deklaracji o przywróceniu Państwa Litewskiego” uchwalonej przez Radę Najwyższą Litwy. W tytule jest pewna niedokładność – był to bowiem akt, a nie deklaracja. W oświadczeniu rząd Rzeczypospolitej poparł „samostanowienie narodów łącznie z samostanowieniem prowadzącym do uzyskania odrębnej państwowości. Polakom zależy na dobrych stosunkach z narodem litewskim, podobnie jak ze wszystkimi innymi sąsiadami”. W drugiej części oświadczenia rząd polski akcentował to, aby wszelkie zmiany uwzględniające aspiracje narodowe odbywały się pokojowo „z poszanowaniem stabilności naszej części kontynentu”³.

Jak wynika z wystąpienia ministra spraw zagranicznych Krzysztofa Skubiszewskiego w dniu 7 września 1990 roku w Senacie na temat polityki wschodniej, kręgi emigracyjne wywierały presję w związku z dążeniem do podjęcia próby powrotu granic z Litwą sprzed II wojny światowej. Powstałą sytuację minister opisał następująco:

„Jałta dokonana się bez nas. To było poza nami. Ale potem wytworzył się pewien porządek terytorialny. On istnieje od czterdziestu kilku lat. Odpowiadam więc i rządowi emigracyjnemu w Londynie, i różnym grupom, które krytykują mnie szczególnie

¹ *Vardinio balsavimo dėl Akto „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“ kortelės*, https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=37226&p_k=1 (dostęp: 1.07.2024).

² R. Jakimowicz, *Polityczne aspekty stosunków polsko-litewskich w latach 1991–2003*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie” 2006, nr 706, s. 43.

³ *Zbiór Dokumentów*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych [dalej: PISM], Warszawa, 1/1991, s. 47–48.

za to, że swego czasu bardzo jasno oświadczyłem – wróć jeszcze do tego – że granica polsko-litewska jest taka, jaka jest i nie mamy tutaj żadnych postulatów co do zmiany. Odpowiadam tym wszystkim osobom mieszkającym daleko, że aby zmienić dzisiejsze granice z Litwą, Białorusią, Ukrainą a także Związkiem Radzieckim (...), to trzeba by zacząć wojnę. I nie sądzę, że do takiej wojny powinni nas namawiać ludzie, którzy mieszkają i daleko, i znacznie bezpieczniej niż my”⁴.

Rozwinął ten wątek następująco:

„Otóż z takimi roszczeniami nie wystąpimy i z tym muszą się pogodzić różne grupy emigracyjne i organa emigracyjne, które pod tym względem żyją w świecie utłudy i obawiam się, że prowadzą politykę niezgodną z interesami polskimi, na pewno niezgodną z interesami dobrych stosunków pomiędzy Polską a jej sąsiadami, w szczególności z Litwą”⁵.

Minister Skubiszewski odnotował potrzebę opieki państwa polskiego nad Polakami na Litwie:

„musimy zwrócić uwagę na to, że Litwa, która chce z nami współpracować i my tej współpracy bardzo intensywnie także chcemy, mimo że od pół roku ma u siebie demokrację wewnętrzną, nie uczyniła nic, jeśli chodzi o poprawę sytuacji grupy polskiej, ludności polskiej. A tam jest potrzebny postęp, postęp w szkolnictwie, język polski jako urzędowy nie tylko w samorządzie, ale przed państwowymi organami i instytucjami w tych okręgach, gdzie jest bardzo dużo Polaków”⁶.

W pierwszej połowie stycznia 1991 roku władze Rzeczypospolitej Polskiej przyjęły oświadczenia potępiające przemoc sowiecką z 13 stycznia wobec niepodległościowych dążeń Litwy⁷, ale Polska nie mogła narażać własnych interesów w relacjach z Rosją (sprawa wycofania wojsk sowieckich). Również presja ze strony kręgów emigracyjnych utrudniała nawiązanie głębszych relacji z Litwą. Polska uznała niepodległość Litwy 26 sierpnia 1991 roku (jako siedemnasty kraj), zaś 5 września 1991 roku kraje nawiązały stosunki dyplomatyczne⁸.

⁴ *Zbiór Dokumentów*, PISM, Warszawa, 3/1991, s. 15–16.

⁵ *Ibidem*, s. 21–22.

⁶ *Ibidem*, s. 23.

⁷ *Zbiór Dokumentów*, PISM, Warszawa, 1/1992, s. 13–15.

⁸ R. Jakimowicz, op. cit., s. 43–44; <https://www.urm.lt/pl/aktualnosci/1848/l.-linkevicius-litwa-i-polska-powinny-byc-razem-w-celu-obrony-wolnosci-i-wzmocnienia-naszego-bezpieczenstwa-narodowego:42155> (dostęp: 2.07.2024).

3. Trudna droga do polsko-litewskiej Deklaracji

Kilka miesięcy później, 13 stycznia 1992 roku, została podpisana przez ministrów spraw zagranicznych Krzysztofa Skubiszewskiego i Algirdasa Saudargasa Deklaracja o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy między Rzeczpospolitą Polską i Republiką Litewską⁹ [dalej: Deklaracja]. Nastąpiło to podczas oficjalnej wizyty ministra Skubiszewskiego w dniach 12–14 stycznia 1992 roku. Uzgodnienie Deklaracji zajęło ponad rok¹⁰.

Deklaracja zawiera preambułę i 10 artykułów. W preambule wymieniono podstawowe akty prawa międzynarodowego, których oba kraje będą przestrzegać, i stwierdzono, że współczesna historia nie będzie przeszkodą, lecz będzie sprzyjać wzmożonej współpracy między Litwą i Polską. W art. 1 głoszono poszanowanie suwerenności i integralności terytorialnej, zasady równości i dobrego sąsiedztwa, praw i podstawowych swobód człowieka, nieingerencji w sprawy wewnętrzne oraz powstrzymanie się od groźby użycia siły lub faktycznego jej użycia. W art. 2 odnotowano, że obie strony nie mają wobec siebie roszczeń terytorialnych. Kolejny art. 3, który jest najobszerniejszy, omawiał prawa mniejszości polskiej na Litwie i mniejszości litewskiej w Polsce.

Strony zobowiązały się do kierowania się normami europejskimi w swej polityce wobec tych mniejszości. Odnotowano, że będą one lojalnymi obywatelami wobec tych państw, w których mieszkają. Stwierdzono również, że Polska i Litwa będą dążyć do stworzenia mniejszości polskiej na Litwie i litewskiej w Polsce możliwości pełnego zaspokojenia potrzeb językowych, kulturalnych, religijnych i oświatowych, włącznie z nauką w języku ojczystym. Dalej strony zobowiązały się do zapewnienia możliwości ubiegania się organizacji mniejszości narodowych o dotacje i do zagwarantowania prawa używania przez osoby należące do mniejszości narodowych ich **imion i nazwisk w brzmieniu i pisowni języka ojczystego**.

W art. 4 jest mowa o tym, że oba kraje będą chronić zabytki historii i kultury obu narodów. Artykuł 5 dotyczy aktywizacji i pogłębienia współpracy ekonomicznej

⁹ *Zbiór Dokumentów*, PISM, Warszawa, 3/1992, s. 35–40.

¹⁰ J. Szostakowski, *Podwaliny pod wspólny gmach przyszłości*, „Kurier Wileński”, 15.01.1992, nr 9, s. 1.

i wymiany handlowej. Art. 6 dotyczy ścisłej współpracy w dziedzinie ochrony środowiska i racjonalnego wykorzystywania zasobów naturalnych. Na mocy art. 7 strony zdecydowały o wznowieniu stosunków konsularnych i zapowiedziały powołanie Ośrodków Kultury – polskiej w Wilnie i litewskiej w Warszawie. Artykuł 8 dotyczył rozszerzenia wzajemnych stosunków w dziedzinie współpracy organizacji politycznych, społecznych, naukowych, kościołów, organizacji religijnych i związków zawodowych. Kolejny art. – 9 – zapowiadał szerokie konsultacje we wszystkich kwestiach stosunków dwustronnych. Artykuł 10, ostatni, zapowiadał, że zasady niniejszej Deklaracji zostaną rozwinięte i potwierdzone w przyszłym Traktacie¹¹.

Litewska agencja informacyjna ELTA pisała o wadach i zaletach Deklaracji, zaś przewodniczący Sejmu Litwy Vytautas Landsbergis odnotował, że sytuacja mniejszości polskiej poprawiła się. Strona polska gotowa była podzielić się doświadczeniem w procesie wyprowadzenia wojska sowieckiego¹².

Po podpisaniu Deklaracji minister Skubiszewski wygłosił przemówienie w parlamencie Litwy:

„Litwa i Polska mają powód do zadowolenia z faktu, że już dziś dysponują nowoczesnym dokumentem, jakim jest Deklaracja. Jej normy regulują nasze stosunki w oparciu na standardy europejskie. Ten ostatni moment jest szczególnie ważny. Budowanie bowiem wzajemnych stosunków dwóch państw jako części nowego systemu europejskiego zakłada stosowanie norm przyjętych przez społeczność europejską. Są one najlepszą gwarancją prawidłowego rozwoju narodów. (...) Owoce zgody chcemy pozostawić następnym pokoleniom. Oto nasz cel wart największego wysiłku”¹³.

W przeddzień podpisania Deklaracji jedenastu posłów Litwy podpisało oświadczenie, w którym stwierdziło, że deklaracja nie odpowiada interesom Litwy i została narzucona wolą silniejszego. Ich zdaniem normalizacja stosunków między państwami jest krokiem pozytywnym, jednakże istnieje konieczność dokonania oceny stosunków między Litwą i Polską w latach 1918–1940 – pochojne oraz nieprzemyślane zobowiązania mogą spowodować komplikacje w przyszłości. Innego zdania był minister Algirdas Saudargas,

¹¹ *Zbiór Dokumentów*, PISM, Warszawa, 3/1992, s. 35–40.

¹² *W imię dobrosąsiedzkich stosunków*, ELTA, „Kurier Wileński”, 15.01.1992, nr 9, s. 1–3.

¹³ *Krok do przodu w stosunkach polsko-litewskich. Przemówienie ministra spraw zagranicznych RP Krzysztofa Skubiszewskiego wygłoszone na posiedzeniu Rady Najwyższej Republiki Litewskiej*, „Kurier Wileński”, 16.01.1992, nr 10, s. 3.

który określił podpisaną Deklarację jako dokument początku współpracy polsko-litewskiej i zaakceptował pogląd Skubiszewskiego, że dokumenty są pisane dla ludzi, a nie dla państw¹⁴. Z kolei Laureat Nagrody Nobla Czesław Miłosz określił podpisaną w Wilnie Deklarację litewsko-polską jako „radosny akt dokonany we właściwym czasie. (...) Podpisanie Deklaracji jest kontrastem w stosunku do tego, co dzieje się w Jugosławii”¹⁵.

4. Przesłanki i przeszkody przyszłego Traktatu

Prace nad projektem aktu prawnego pod nazwą Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy, sporządzonego w Wilnie dnia 26 kwietnia 1994 roku [dalej: Traktat] trwały ponad dwa lata, od stycznia 1992 do lutego 1994 roku. Przyczyna zawarcia Traktatu tkwiła w jego mocy prawnej – podlegał on nie tylko parafowaniu przez ministrów spraw zagranicznych, ale miał być podpisany przez prezydentów Polski i Litwy oraz ratyfikowany przez parlamenty obu krajów. Dla opracowania projektu Traktatu strony powołały grupy robocze¹⁶. Nie udało się odnaleźć protokołów negocjacji polskich i litewskich grup roboczych.

Polska w latach 1991–1994 podpisała 8 dwustronnych umów o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy. Traktat polsko-litewski był ostatnim z tej grupy. Wcześniej, 17 czerwca 1991 roku, Rzeczpospolita Polska podpisała traktat z Republiką Federalną Niemiec¹⁷, 6 października 1991 roku z Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną¹⁸, 18 maja 1992 roku z Ukrainą¹⁹, 22 maja 1992 roku z Federacją Rosyjską²⁰, 23 czerwca 1992 roku z Republiką Białorusi²¹, 1 lipca 1992 roku z Republiką Łotewską²²

¹⁴ *O polsko-litewskiej deklaracji o przyjaźni i współpracy*, „Kurier Wileński”, 16.01.1992, nr 10, s. 1.

¹⁵ *Opinia Czesława Miłosza*, ELTA, „Kurier Wileński”, 15.01.1992, nr 9, s. 3.

¹⁶ Ze strony litewskiej: przewodniczący profesor Vladislovas Domarkas, Rimantas Tonkūnas, Evaldas Ignatavičius, Darius Jurgelevičius, Halina Kobeckaitė, profesor Antanas Tyla i profesor Regina Žepkaitė. *Trisdešimt antrasis posėdis*, 1994 m. gegužės 19 d, https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/TAIS.238797/#zyna_4s32posutrat (dostęp: 2.07.2024).

¹⁷ Dz.U. 1991 nr 14, poz. 56.

¹⁸ Dz.U. 1991 nr 59, poz. 296.

¹⁹ Dz.U. 1992 nr 125, poz. 573.

²⁰ Dz.U. 1992 nr 61, poz. 291.

²¹ Dz.U. 1992 nr 118, poz. 527.

²² Dz.U. 1992 nr 114, poz. 502.

i 2 lipca 1992 roku z Republiką Estońską²³. Przystępując do negocjacji Traktatu, strona polska miała już doświadczenie. Litwa podpisała taką umowę 26 kwietnia 1996 roku z Republiką Białorusi²⁴, zaś z Łotwą i Federacją Rosyjską ma umowy branżowe.

Traktat jest poszerzoną wersją Deklaracji i można wyodrębnić następujące rozdziały:

1. Poszanowanie prawa międzynarodowego i nowy okres relacji Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Litewskiej (preambuła i art. 1–6). Jest w nim powtórzone zobowiązanie nienaruszalności granic; 2. Trudne kwestie historyczne (preambuła); 3. Współpraca państw na polu integracji europejskiej (art. 7 i 10–12); 4. Kwestie mniejszości narodowych (art. 13–16); 5. Otwarcie współpracy na nowych płaszczyznach (art. 8–9 i 17–26)²⁵. Analiza Traktatu jest zawarta w przemówieniu ministra doktora Andrzeja Olechowskiego z 13 października 1994 roku.

18 marca 1994 roku ministrowie spraw zagranicznych obu państw parafowali tekst Traktatu, zaś 26 kwietnia 1994 roku w Wilnie podpisali go prezydenci obu krajów i wygłosili w Sejmie Litwy przemówienia. Lech Wałęsa powiedział:

„Polska i Litwa podają sobie dziś dłonie. Stało się to możliwe dzięki zwycięstwu naszych narodów nad systemem przemocy i kłamstwa. Odzyskaliśmy suwerenność. Pokonaliśmy obcy dyktat. Wolność otworzyła nam drogę ku porozumieniu. Przełom historii wyprowadza nas z niewoli przeszłości. Jako pierwszy w historii Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej mogę gościć w wolnym państwie litewskim. (...) Dzisiaj sąsiedztwo to nie tylko bagaż historii i rzeczywistość geopolityki. Sąsiedztwo to także szansa i zadanie. To możliwość budowania wspólnego dobra. Tak właśnie pojmuje Polska swoje sąsiedztwo z niepodległą Litwą. (...) Polacy i Litwini są narodami uwikłanymi w historię. Powinniśmy to uwikłanie przewyciężyć. Wybiegać myślą w przyszłość, dalej niż cienie przeszłości. (...) Na naszych oczach zmienia się Europa i świat. (...) Porozumienie i współdziałanie Polski i Litwy stabilizuje sytuację w Europie Środkowo-Wschodniej”²⁶.

Algirdas Brazauskas wypowiedział się następująco:

„Mamy zaszczyt powitać i podejmować na Litwie, w jej historycznej, odwiecznej stolicy Wilnie laureata Pokojowej Nagrody Nobla, Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Jego Ekscelencję Lecha Wałęsę. (...). Trudno teraz powiedzieć, kiedy znaczna część

²³ Dz.U. 1992 nr 121, poz. 536.

²⁴ Valstybės žinios, 10.05.1996, nr. 43–1047.

²⁵ Dz.U. 1994 nr 15, poz. 71.

²⁶ *Przemówienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Lecha Wałęsy*, „Kurier Wileński”, 27 kwietnia 1994, nr 81, s. 2.

Litwinów i Polaków powzięta ku sobie nieżyczliwe uczucia. Wszak od Unii Lubelskiej, do trzeciego rozbioru państwa polsko-litewskiego — ponad 200 lat — żyliśmy we wspólnym państwie. (...) Tymczasem Litwini zaczęli myśleć o państwie narodowym, mocniej chroniącym przed obcą dominacją. (...) Litwa również dziś nie zrzeka się swego zasadniczego stanowiska, że Wilno i Ziemia Wileńska w latach międzywojennych należały do Polski tylko faktycznie, ale nie z tytułu prawa. (...) Wiemy, że historiografia Polski te wydarzenia ocenia inaczej. (...) Co jednoczy Litwę i Polskę na ich wspólnej drodze do struktur nowej Europy? (...) Po pierwsze, łączy nas wspólna historia. (...) Wszak z przeszłości możemy wywołać nie tylko złe duchy, ale też znaleźć w niej witalne siły. (...) Powinniśmy częściej mówić — nasz Adam Mickiewicz i Józef Ignacy Kraszewski, nasz Joachim Lelewel i Czesław Miłosz. Ważną jednoczącą rolę powinny odegrać również nasze mniejszości narodowe”²⁷.

5. Komplikacje przy ratyfikacji Traktatu

Proces ratyfikacji Traktatu był trudny. Zanim trafił pod głosowanie 13 października 1994 roku, składał się z dwóch części. Łatwiej przebiegał w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej, gdzie wszystkie koła parlamentarne poparły Traktat. Podczas pierwszego czytania w dniu 6 lipca 1994 roku minister spraw zagranicznych Andrzej Olechowski stwierdził, że umowa polsko-litewska zamknie bardzo ważny etap. Polska będzie należeć do grupy państw, którym udało się pomyślnie uregulować stosunki ze swoimi sąsiadami, co będzie wkładem w proces stabilizacji Europy. Najważniejsze przepisy, odnoszące się do położenia mniejszości polskiej, oparte zostały na założeniach Deklaracji podpisanej w 13 stycznia 1992 roku, które zagwarantowały możliwość pełnego zaspokojenia potrzeb językowych, kulturalnych i oświatowych, odczuwanych przez mniejszość polską i litewską. Prace nad Traktatem rozpoczęto w 1992 roku, zaś w pierwszej połowie 1993 roku strony wymieniły swoje projekty Traktatu, co pozwoliło rozpocząć negocjacje, które trwały do lutego 1994 roku. 18 marca 1994 roku Traktat został parafowany przez ministrów spraw zagranicznych.

W kolejnej części wystąpienia minister przedstawił kwestię, która wywołała ostre reakcje polityków litewskich: „Prezentację postanowień traktatu powinienem rozpocząć od podkreślenia, iż nie został do nich włączony jakikolwiek przepis mogący naruszyć pozycję prawną prezentowaną przez rząd RP w kwestii statusu prawnego

²⁷ Przemówienie Prezydenta Republiki Litewskiej Algirdasa Brazauskasa, „Kurier Wileński”, 27 kwietnia 1994, nr 81, s. 2–3.

Wileńszczyzny w latach 1920–1939. Strona polska utrzymała swoje stanowisko w kwestii najtrudniejszej, to jest niedopuszczenie do podważenia legalności zwierzchnictwa terytorialnego II Rzeczypospolitej nad tymi ziemiami w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Sformułowanie dotyczące oceny faktów historycznych zostało umieszczone w preambule w postaci ogólnego zapisu przewidującego możliwość różnej interpretacji historii stosunków polsko-litewskich²⁸.

Minister wyjaśnił, że Traktat zawiera standardowe postanowienia regulujące stosunki międzypaństwowe, takie jak poszanowanie suwerenności i integralności terytorialnej, zakaz ingerencji w sprawy wewnętrzne czy zobowiązanie się do pokojowego rozstrzygania sporów i do rezygnacji roszczeń terytorialnych. Litwa stała się sukcesorem prawnym podpisanej 16 sierpnia 1945 roku umowy o granicy państwowej między Polską i Związkiem radzieckim²⁹ – stała się granicą polsko-litewską. Ważne są zobowiązania umożliwiające rozwój współpracy gospodarczej, ochronę inwestycji, dotyczące unikania podwójnego opodatkowania, a także istotności współpracy w dziedzinie kultury i sztuki. Pierwszorzędne znaczenie są gwarancje przestrzegania praw mniejszości narodowych. Katalog takich praw umieszczony jest w art. 14³⁰.

W art. 15 pisze się, że strony „rozważą dopuszczenie używania języka mniejszości narodowych przed swymi urzędami, szczególnie zaś w jednostkach administracyjno-terytorialnych, w których dużą część ludności stanowi mniejszość narodowa”³¹.

²⁸ Sprawozdanie stenograficzne z 25 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniach 6 i 7 lipca 1994 roku, Warszawa 1994, s. 6–7.

²⁹ Dz.U. 1947 nr 35, poz. 167.

³⁰ Porównując dzisiaj zapisy artykułu trzeciego Deklaracji i czternastego artykułu Traktatu widzimy zasadniczą różnicę – jeżeli w Deklaracji była zawarta możliwość pisowni imion i nazwisk dla mniejszości narodowych w [brzmieniu i pisowni języka ojczystego](#), to w Traktacie zostawiono [tylko w brzmieniu](#). Jest to bardzo duże niedopatrzenie polskiej dyplomacji, gdyż nie ma możliwości zapisania „w brzmieniu” litewskimi literami takiego nazwiska, jak Rekšć i im podobne. Tego nie da się zrobić, ponieważ miękkich znaków diakrytycznych ś, ć, ź, ņ, w języku litewskim nie ma, brakuje w nim też liter ó i ł. Zapis w języku oryginalnym zapewnił taką możliwość. Następnie zapis głoszący, że „szczegółowe regulacje dotyczące pisowni imion i nazwisk zostaną określone w odrębnej umowie” jest niespełniony – taka umowa nie została zawarta, co uniemożliwia polskiej mniejszości na Litwie zapisanie imienia i nazwiska z polskimi znakami diakrytycznymi, a mniejszość litewska w Polsce może już od kilkunastu lat zapisać imię i nazwisko w dokumentach z litewskimi znakami diakrytycznymi i z tego korzystać.

³¹ To jest nowe postanowienie, które jest zrealizowane dla mniejszości litewskiej w Polsce w formie języka pomocniczego w gminie Puńsk, zaś władze Litwy nie godzą się na takie

Strony powstrzymają się od działań mogących doprowadzić do asymilacji członków mniejszości narodowej wbrew ich woli. Ważnym postanowieniem jest, według ministra, zobowiązanie do zachowania i objęcia ochroną prawną, zwyczajami narodowymi i religijnymi cmentarzy wojskowych i cywilnych oraz grobów i miejsc pochówków wraz z pomnikami, a także zapewnienie dostępu i możliwości opieki nad tymi obiektami.

Na zakończenie minister podsumował:

„Polacy i Litwini otwierają nowy rozdział swych stosunków. Było ich w przeszłości wiele – wielkich i nędznych. Wierzmy mocno, że ten będzie piękny i bogaty. (...) Potrafimy go napisać, znamy dobrze słowa: wolność, demokracja, prawa człowieka, szacunek dla mniejszości, rynek, dobrobyt jednostki. To one i tylko one pozwolą rozwinąć ten wstęp w piękny i bogaty rozdział. Nie szukajmy innych, szczególnie w złej przeszłości”³².

W dalszej dyskusji kluby i koła parlamentarne stwierdziły, że udzielą poparcia: z takim przemówieniem wystąpił poseł Tadeusz Iwiński w imieniu Klubu Sojuzsu Lewicy Demokratycznej, poseł Adam Dobroński w imieniu Klubu Polskiego Stronnictwa Ludowego (zgłosił uwagi na temat pisowni imienia i nazwiska według brzmienia, nazw miejscowości oraz zwrócił uwagę na nieadekwatną reakcję strony litewskiej wobec rocznicowych obchodów Armii Krajowej na Wileńszczyźnie), poseł Hanna Suchocka w imieniu Klubu Unii Wolności (wyraziła zaniepokojenie problemami związanymi z umową o telewizji), poseł Maria Nowakowska w imieniu klubu Unii Pracy, poseł Leszek Moczulski w imieniu Klubu Konfederacja Polski Niepodległej, poseł Jerzy Wuttke w imieniu klubu Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem, poseł Henryk Kroll w imieniu Parlamentarnego Koła Mniejszości Niemieckiej, poseł Andrzej Lipski z Koła Parlamentarnej Polskiej Partii Socjalistycznej³³.

Po dyskusji wpłynął wniosek od posła Moczulskiego o skierowanie Traktatu dodatkowo do Komisji Łączności z Polakami z Zagranicą, który nie otrzymał wymaganej liczby głosów i Traktat został skierowany do Komisji Spraw Zagranicznych i do Komisji Ustawodawczej³⁴.

rozwiązanie dla mniejszości polskiej.

³² Sprawozdanie stenograficzne z 25 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniach 6 i 7 lipca 1994 roku, Warszawa 1994, s. 7–8.

³³ Ibidem, s. 8–17.

³⁴ Ibidem, s. 99.

Równolegle Traktat był procedowany w Sejmie Litwy. Pierwsze przedstawienie odbyło się 12 i 19 maja 1994 roku. Wiceminister spraw zagranicznych Litwy Vladislavas Domarkas stwierdził, że od lipca 1993 roku było pięć rund negocjacyjnych delegacji Polski i Litwy. Wiceminister podczas burzliwej dyskusji potwierdził, że dla dobra sprawy spotkania były poufne. Delegacja litewska była powołana przez litewskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych, co wywołało zarzuty, że polityczne partie zostały odsunięte. Wiceminister odpowiedział na ostre pytania ośmiu posłów, które dotyczyły przyłączenia Wileńszczyzny do Polski w 1920 roku, szkolnictwa mniejszości na wszystkich poziomach włącznie z uniwersyteckim, telewizji polskiej, wprowadzenia języka mniejszości narodowych (polskiej i litewskiej) w jednostkach, gdzie stanowią znaczący odsetek – przy każdej odpowiedzi wiceminister używał słowa „parytet”³⁵.

Na pytanie posła Povilasa Jakučionisa o destrukcyjnej i kłopotliwej dla państw narodowych roli mniejszości narodowych wiceminister odpowiedział, że

„mniejszości narodowe są nie tylko źródłem napięć, ale także charakterystyczną cechą każdego państwa. Jeśli chodzi o parytet, (...) mówimy o parytecie pod względem praw (...) niezależnie od liczby mniejszości narodowych w tym czy innym państwie, muszą one mieć takie same prawa”. Na pytania posła Juozasa Dringelisa, jakie ustępstwa poczyniła strona polska, odpowiedział: „pewnym ustępstwem także ze strony polskiej jest to, że bardzo wyraźnie podkreślamy integralność terytorium państwa, a nawet wymieniamy stolice”.

Na pytania posła Artura Płokszy o umowie dotyczącej pisowni imion i nazwisk powiedział:

„Deklaracja z 1992 roku stanowiła, że mniejszości narodowe będą miały prawo do pisowni swoich imion i nazwisk w oficjalnych dokumentach, zarówno pod względem brzmienia, jak i pisowni. Oznaczałoby to, że każda mniejszość narodowa miałaby również prawo do posiadania paszportu w alfabecie narodowości języka, którym się posługuje. Ostatecznie strona polska również zdała sobie sprawę, że ten wymóg jest, powiedziałbym, nieracjonalny, i obecne brzmienie jest, jak widać, dźwiękowe”³⁶.

³⁵ Dvidešimt septintasis posėdis 1994 m. gegužės 12 d, https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/TAIS.238739/#zyma_4s27pokaimynbendr (dostęp: 3.07.2024).

³⁶ Traktat określił prawa mniejszości polskiej na Litwie i mniejszości litewskiej w Polsce, ale nie dotyczył innych mniejszości, na przykład pisowni imion i nazwisk dla rosyjskiej czy białoruskiej na Litwie – strona litewska świadomie wprowadziła w błąd stronę polską, co utrudnia do dziś rozwiązanie problemu z pisownią imion i nazwisk polskiej mniejszości na Litwie.

W głosowaniu nad rozpoczęciem procedury ratyfikacyjnej czterdzieści osiem osób głosowało – „za”, dziewięć – „przeciw”, jedenaście – powstrzymało się. Traktat skierowano do pięciu (!) komitetów Sejmu Litwy³⁷.

Drugie czytanie Traktatu odbyło się 15 września 1994 roku, na którym zostały przedstawione opinie frakcji, komitetów sejmowych oraz posłów. Minister spraw zagranicznych Povilas Gylys, przedstawiając Traktat, powiedział:

„Przedstawiam traktat, który wzbudził wiele emocji i różnych ocen na Litwie i poza nią. (...) Traktat jest wynikiem kompromisu politycznego (...) Preambuła potwierdza, że Umawiające się Strony uroczyście uznają integralność swoich obecnych terytoriów z Wilnem i Warszawą jako ich stolicami, teraz i w przyszłości, niezależnie od procesu kształtowania się ich granic w przeszłości. Jest to nietypowe sformułowanie w praktyce międzynarodowej w odniesieniu do stolic, ale właśnie tego chciała Litwa. (...) Ale to właśnie porozumienie daje podstawę do tego, żeby mniejszości narodowe – Polacy na Litwie i Litwini w Polsce – mogły kultywować swoje wartości kulturowe, używać swojego języka”.

Przy pisaniu tego traktatu uniknięto między innymi zapisu w deklaracji z 13 stycznia 1992 roku, że nazwiska członków mniejszości narodowych powinny być takie, jak są zapisane w ich języku ojczystym. To fakt trudny, nierealny i niemożliwy do zaakceptowania.

Naszym zdaniem szczególnie skuteczny jest art. 16, który stanowi, że mniejszości narodowe, rozwijając swoją kulturę i zachowując swój język, nie mogą dokonywać czynów sprzecznych z zasadami prawa międzynarodowego, w szczególności z zasadą integralności terytoriów państw”. Posłowie wyrazili opinie o ratyfikacji Traktatu: poseł Justinas Karosas w imieniu frakcji Litewskiej Demokratycznej Partii Pracy – za, poseł Leonas Milčius w imieniu frakcji Litewski Związek Narodowców – przeciw, poseł Ignacas Uždavinys w imieniu frakcji Chrześcijańscy Demokraci – za, poseł Ryšard Maceikianec w imieniu frakcji Związku Polaków – za, poseł Valdas Petrauskas w imieniu frakcji Demokratów – za, ale z oświadczeniem Sejmu, poseł Vytautas Plečkaitis w imieniu frakcji Socjaldemokratów – za, poseł Povilas Jakučionis w imieniu frakcji Wolności – za, ale z oświadczeniem Sejmu, poseł Algirdas Pocius komitet oświaty nauki i kultury – za, poseł Mindaugas Stakvilevičius komitet praw

³⁷ Trisdešimt antrasis posėdis 1994 m. gegužės 19 d., https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/TAIS.238797/#zyma_4s32posutrat (dostęp: 2.07.2024).

człowieka i obywatela – za, poseł Saulius Pečeliūnas komitet bezpieczeństwa narodowego – za, ale z oświadczeniem Sejmu, poseł Kazys Bobelis komitet spraw zagranicznych – za, poseł Romualdas Ozolas – przeciw, poseł Vytautas Landsbergis – nie określił wyraźnie swego stanowiska³⁸. Część występujących (Leonas Milčius, Valdas Petrauskas, Saulius Pečeliūnas) wyraziło niezadowolenie z wypowiedzi ministra Andrzeja Olechowskiego w polskim Sejmie z 6 lipca 1994 roku w sprawie oceny okresu 1920–1939 i proponowała, aby Sejm Litwy przyjął oświadczenie w tej sprawie³⁹.

13 października 1994 roku o godzinie 8.03 rozpoczęła się procedura przyjęcia ustawy o ratyfikacji Traktatu w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej, która trwała 47 minut. Po wystąpieniach posła Bronisława Geremka, przewodniczącego komitetu, sprawa zagranicznych i polskich przedstawicieli klubów i kół parlamentarnych – posłów Longina Pastusiaka, Adama Dobrońskiego, Hanny Suchockiej, Aleksandra Małachowskiego, Jerzego Wuttke, i Leszka Moczulskiego, którzy udzielili poparcia, przystąpiono do głosowania. Jego wyniki były następujące: za – 295 głosów, przeciw – 0; powstrzymało się – 0. Po ogłoszeniu wyników posłowie wstali i rozległy się oklaski⁴⁰.

Posiedzenie Sejmu Litwy rozpoczęło się tego dnia 13 października o godzinie 10.00. Przewodniczący Sejmu Česlovas Juršėnas ogłosił wyniki jednomyślnego głosowania w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej – nie było jednak reakcji na sali obrad, posłowie litewscy przyjęli to milcząco. Odbyta się burzliwa dyskusja nad ratyfikacją Traktatu, wzięło w niej udział 13 posłów, z których siedmiu udzieliło poparcia dla ratyfikacji traktatu: Everistas Raišuotis, Zbignevas Semenovič, Algirdas Gričius, Vytautas Plečkaitis, Algirdas Saudargas, Bronislovas Genzelis, Gediminas Kirkilas, swoją decyzję motywując troską o przyszłość Litwy i dążeniem do wstąpienia do Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckiego (NATO). Pięciu występujących posłów opowiedziało się

³⁸ Swój krytyczny stosunek do Traktatu wyraził słowami: „nas oszukano”. Nie wziął udziału w imiennym głosowaniu nad jego ratyfikacją. Zob. V. Landsbergis, *Nasz patriotyzm, ich szowinizm?*, rozmawia M. Maszkiewicz, Toruń 2011, s. 142.

³⁹ Penktasis posėdis 1994 m. rugsėjo 15 d., https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/TAIS.238895/#zyma_5s5polenk (dostęp: 2.07.2024). Więcej o korzeniach sporu polsko-litewskiego zob. P. Łossowski, *Stosunki polsko-litewskie w ujęciu badacza litewskiego*, „Kwartalnik Historyczny“ 1983, nr 83, s. 581–585.

⁴⁰ Sprawozdanie stenograficzne z 25 posiedzenie Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniach 12, 13 i 14 października 1994, s. 108–114.

przeciw: V. Petrauskas, Romualdas Ozolas, Povilas Jakučionis, Mečislovas Treinys, Alfonsas Vaišnoras. Swoje stanowisko argumentowali brakiem w Traktacie oceny akcji przyłączenia Wilna i Wileńszczyzny do Polski w okresie 1919–1939. Poseł Antanas Stasiškis w imieniu frakcji konserwatystów stwierdził o wolnej decyzji posłów, z kolei poseł Andrius Kubilius przewodniczący tej frakcji, mimo że był na sali obrad, nie wziął udziału w głosowaniu. Poseł Mečislovas Treinys na usprawiedliwienie swego sprzeciwu przywołał słowa Mikołaja Radziwiłła: „Lepiej odciąć sobie rękę, niż podpisać się pod niesprawiedliwość wobec swojego kraju”.

Podczas głosowania Česlovas Juršėnas potwierdził fakt jednomyślnego wyniku w polskim Sejmie – za było 295. W imiennym głosowaniu w Sejmie Litwy za było 91, przeciw – 19, wstrzymujących się – 9, a 36 posłów złożyło odrębne oświadczenie na temat interpretacji Traktatu o takiej treści: „Wilno, wieloletnia historyczna stolica państwa litewskiego, i otaczające ją terytorium zostały siłą oderwane od Litwy w latach 1920–1939. Litwa nigdy nie uznała ani zasadności faktycznej kontroli tego terytorium przez władze polskie, ani przyłączenia Wileńszczyzny do Polski. Z tych i innych powodów Traktat o przyjaźni i dobrosąsiedzkiej współpracy między Republiką Litewską a Rzeczpospolitą Polską ani jego poszczególne artykuły nie mogą być interpretowane w sposób przeciwny”⁴¹. Na znak protestu wobec ratyfikacji Traktatu litewscy narodowcy złożyli kwiaty na grobach ochotników litewskich na Rosie, którzy polegli w walkach z Polakami⁴².

6. Bilans Traktatu

Przede wszystkim należy stwierdzić, że Traktat otworzył drogę do integracji europejskiej – oba państwa w 2004 roku zostały przyjęte do Unii. W 1999 roku Polska została przyjęta do Paktu Północnoatlantyckiego (NATO), Litwa natomiast – w 2004. Z dzisiejszego punktu widzenia jest to bardzo ważne. Traktat uchylił drzwi do ścisłej współpracy politycznej, gospodarczej, kulturowej – dzisiaj oba kraje mają podpisanych 775 aktów prawnych, w tej liczbie 348 między instytucjami i urzędami obu państw,

⁴¹ Septynioliktasis posėdis 1994 m. spalio 13 d., https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/TAIS.238907/#zyma_5s17ponutdeldraugant (dostęp: 2.07.2024).

⁴² *Ratifikavus sutartį, tautininkai padėjo gėlių ant savanorių kapų*, „Draugas The Lithuanian World – Wide Daily” 1994, nr 201, s. 1.

28 umów, 24 porozumień, 218 wspólnych decyzji prawnych, powstała również spółka Polski Koncern Naftowy Orlen Lietuva o strategicznym znaczeniu⁴³.

Można powiedzieć, że Traktat dał impuls do szerszej i głębszej współpracy na wielu płaszczyznach⁴⁴. W pewnym stopniu złagodził właśnie historyczne pomiędzy Polską i Litwą, zostawiając naukowcom dalsze badania i oceny oraz interpretacje wydarzeń historycznych. Traktat stworzył większe możliwości rozwiązania problemów mniejszości narodowych – w 2007 roku w Wilnie została założona Filia Uniwersytetu w Białymstoku⁴⁵.

Mniejszość litewska w Polsce obecnie ma litewskojęzyczne szkolnictwo, korzysta z podwójnego nazewnictwa miejscowości oraz języka pomocniczego w gminie Puńsk, a także ma możliwość zapisu imienia i nazwiska w oficjalnych dokumentach w wersji litewskiej ze znakami diakrytycznymi. Mniejszość polska na Litwie ma szkolnictwo polskojęzyczne, ale nie ma podwójnego nazewnictwa miejscowości oraz ulic i języka pomocniczego, a także nie ma możliwości pisowni imion i nazwisk w wersji polskiej ze znakami diakrytycznymi.

Wynika stąd ogólny wniosek, że Traktat jest w 100% realizowany przez Polskę, zaś Litwa realizuje go za wyjątkiem zobowiązań do poszanowania praw mniejszości polskiej i mimo pewnych postępów (maturalny egzamin z języka polskiego), zobowiązania te pozostają niespełnione, co jest powodem napięć.

Bibliografia

Źródła prawa

Dz.U. 1947 nr 35, poz. 167.

Dz.U. 1991 nr 14, poz. 56.

Dz.U. 1991 nr 59, poz. 296.

Dz.U. 1992 nr 125, poz. 573.

Dz.U. 1992 nr 61, poz. 291.

⁴³ R Jakimowicz, op. cit., s. 49–58; <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalActSearch>; <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C5784FB2AAE7> (dostęp: 7.07.2024).

⁴⁴ K. Sidorkiewicz, op. cit., s. 192–199.

⁴⁵ <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8D4E44C3D4BC> (dostęp: 7.07.2024).

- Dz.U. 1992 nr 118, poz. 527.
Dz.U. 1992 nr 114, poz. 502.
Dz.U. 1992 nr 121, poz. 536.
Dz.U. 1994 nr 15, poz. 71.
Valstybės žinios, 10.05.1996, nr. 43–1047.
Zbiór dokumentów, PISM, Warszawa 1991, nr 1.
Zbiór dokumentów, PISM, Warszawa 1991, nr 3.
Zbiór dokumentów, PISM, Warszawa 1992, nr 1.
Zbiór dokumentów, PISM, Warszawa 1992, nr 3.

Stenogramy

- Dvidešimt septintasis posėdis 1994 m. gegužės 12 d.*, https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/TAIS.238739/#zyma_4s27pokaimynbendr.
Penktasis posėdis 1994 m. rugsėjo 15 d., https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/TAIS.238-895/#zyma_5s5polenk.
Septynioliktasis posėdis 1994 m. spalio 13 d., https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/TAIS.238907/#zyma_5s17ponutdeldraugsant.
Sprawozdanie stenograficzne z 25 posiedzenie Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniach 6 i 7 lipca 1994 roku, Warszawa 1994.
Sprawozdanie stenograficzne z 25 posiedzenie Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniach 12, 13 i 14 października 1994.
Trisdešimt antrasis posėdis 1994 m. gegužės 19 d., https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/TAIS.238797/#zyma_4s32posutrat.
Vardinio balsavimo dėl Akto „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“ kortelės, https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=37226&p_k=1.

Literatura

- Jakimowicz Robert, *Polityczne aspekty stosunków polsko-litewskich w latach 1991–2003*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie” 2006, nr 706.
Krok do przodu w stosunkach polsko-litewskich. Przemówienie ministra spraw zagranicznych RP Krzysztofa Skubiszewskiego wygłoszone na posiedzeniu Rady Najwyższej Republiki Litewskiej, „Kurier Wileński”, 16.01.1992, nr 10.
Landsbergis Vytautas, *Nasz patriotyzm, ich szowinizm?*, rozmawia M. Maszkiewicz, Toruń 2011.
Łossowski Piotr, *Stosunki polsko-litewskie w ujęciu badacza litewskiego*, „Kwartalnik Historyczny” 1983, nr 83.
O polsko-litewskiej deklaracji o przyjaźni i współpracy, „Kurier Wileński”, 16.01.1992, nr 10.

Opinia Czesława Miłosza, ELTA, „Kurier Wileński”, 15.01.1992, nr 9.

Przemówienie Prezydenta Republiki Litewskiej Algirdasa Brazauskasa, „Kurier Wileński”, 27.04.1994, nr 81.

Przemówienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Lecha Wałęsy, „Kurier Wileński”, 27.04.1994, nr 81.

Ratifikavus sutartį, tautininkai padėjo gėlių ant savanorių kapų, „Draugas The Lithuanian World – Wide Daily” 1994, nr 201.

Sidorkiewicz Krzysztof, *Działalność polsko-litewskiej Rady Międzyrządowej w świetle dokumentów (1997–1998)*, „Przegląd Wschodnioeuropejski” 2013, nr 4.

Szostakowski Józef, *Podwaliny pod wspólny gmach przyszłości*, „Kurier Wileński”, 15.01.1992, nr 9.

W imię dobrosąsiedzkich stosunków, ELTA, „Kurier Wileński”, 15.01.1992, nr 9.

► STRESZCZENIE

Trudna droga do polsko-litewskiego Traktatu – próba podsumowania

W poszukiwaniu politycznego kompromisu do zawarcia Traktatu oba państwa napotkały na duże trudności. Z jednej strony z polskich kręgów emigracyjnych domagano się rewizji granicy polsko-litewskiej, nawołując do podjęcia próby przywrócenia jej do stanu sprzed wojny, zaś ze strony środowisk litewskich narodowców żądano potępienia akcji Lucjana Żeligowskiego i uznanie polskiej okupacji Wilna w okresie międzywojennym. W pierwszym przypadku rewizja granicy polsko-litewskiej niosła ze sobą konflikt z wschodnimi sąsiadami. W drugim przypadku uznanie polskiej okupacji Wileńszczyzny oznaczało utratę legalności tego okresu praw majątkowych Polaków na Litwie i prawomocności objęcia zwierzchnictwa Polski nad ziemią wileńską.

Były to bardzo mocne zagrożenia. Zmierzyły się w tym przetłomowym momencie siły dążące do otwarcia nowego rozdziału w relacjach Polski i Litwy na fundamencie europejskich norm oraz siły domagające się rozliczeń historycznych. Ostatecznie w tym przesileniu zwyciężył zdrowy rozsądek i zwrócenie się ku przyszłości, co doprowadziło do podpisania Traktatu polsko-litewskiego. Polska w pełni realizuje założenia traktatowe zarówno w relacjach z Litwą, jak i wobec mniejszości litewskiej zamieszkującej w Polsce. Litwa z kolei twierdzi, że Polska jest partnerem strategicznym i wywiązuje się z zapisów traktatowych dotyczących relacji z tym państwem, ale nie wywiązuje się z zobowiązań traktatowych dotyczących mniejszości polskiej, dlatego też pojawia się w tym obszarze coraz więcej problemów.

► SUMMARY

The Difficult Road to the Polish-Lithuanian Treaty – An Attempt at a Summary

In their search for a political compromise to conclude the Treaty, the two countries encountered great difficulties. On the one hand, Polish émigré circles demanded a revision of the Polish-Lithuanian border, calling for an attempt to restore it to its pre-war state, while Lithuanian nationalist circles demanded a condemnation of Żeligowski's action and recognition of the Polish occupation of Vilnius in the inter-war period. In the first case, the revision of the Polish-Lithuanian border carried with it a conflict with its eastern neighbors. In the second case, recognition of the Polish occupation of Vilnius meant the loss of the legality of this period of property rights of Poles in Lithuania and the legitimacy of Poland's sovereignty over the land of Vilnius.

These were very strong threats. At this turning point, forces seeking to open a new chapter in relations between Poland and Lithuania on the basis of European norms, and forces demanding historical settlements, were confronted. In the end, common sense and a turn to the future prevailed in this tension, which led to the signing of the Polish-Lithuanian Treaty. Poland is fully implementing the treaty objectives both in its relations with Lithuania and towards the Lithuanian minority living in Poland. Lithuania, on the other hand, claims that Poland is a strategic partner and fulfils the treaty provisions regarding relations with the country, but fails to meet the treaty obligations regarding the Polish minority, therefore more and more problems arise in this area.